

Андрій Сов'як

Мабуть, кожен із шановних читачів погодиться із тим, що одним із найбільш гнітючих для людини суспільних ладів був рабовласницький. Раб – людина без власної волі, а отже, мови, голосу, дії, навіть сподівання. З людства, яке мало би бути Божим співтворцем у світі, а також «ковалем» власної душі і життя, вийшли саме невольники останнього. Як це не парадоксально звучить, але рабами завжди керували люди, лише в ролі їх власників. Яка ж причина явища рабства?

Така суспільна структура, як рабство в людському середовищі, бере свій початок із прадавніх часів існування людства, яке у Старому Завіті вперше помічаємо в розповіді про гріхопадіння перших людей. Обравши шлях спокусника-диявола, Адам і Єва розірвали милозвучну симфонію благодатного спілкування Бога і людини, а першим свідченням рабства є нагість наших прародичів, разом із їх сором'язливістю у відношенні до Творця та міжособових взаєминах. З цього моменту людина – найкраще Боже творіння – перестала бути цілісною людиною, адже у стосунках з Богом, ближніми та світом стала переважати не взаємна любов, а радше егоїзм, гордість, які принесли поділ, страждання, «сліпу» надію на себе й власні сили: «Жінка, яку Ти дав мені, щоб була зо мною, дала мені з дерева і я їв» (Бут. 3:12). Після гріхопадіння людина втрачає зв'язок з Богом і робить йому заміну – себе, а спілкування з Ним замінює прагненням до розваг і задоволень. А гордість стала пристрастю людини, під згубним впливом якої остання не бачить іншого як особу, створену, як і вона, на Божий образ, як рівного собі, а як перешкоду і конкурента. Тут історично спрацювала проста логіка: щоб стати більшим, потрібно його понизити, зганьбити чи упокорити до певного рівня, як говоритимуть пізніші століття – до рівня раба.

З археологічних досліджень відомими є знахідки людиноподібних фігурок, які вчені відносять до доби пізнього палеоліту. Їх вигляд, а також мета, з якою вони були виготовлені, свідчать лише про одне: саме так окремі люди, зокрема старійшини роду, бачили та відчували власні фізичні сили. На відміну від інших, вони вимагали ставлення людей до їх божества як свого пана, що й призвело до краху общинного ладу. Цей період став фундаментом нової суспільної структури, яким стало первісне рабство. Там відбувався поділ на багатих та бідних, там і сформувався поняття «раба».

Проведемо екскурс до старовинних імперій, які давно розпалися: Єгипту, Шумеру, Індії, Китаю, Греції та Риму. Історики на тлі цих давніх держав простежують початки рабовласництва як такого, яке було на рівні закону і криз обох – імперії та рабства. Чому саме в цей період рабство було легалізоване і настільки суспільно сприйнятливим? Під час воєн між племенами переможці з цих країн захоплювали полонених. Спочатку не було рації примушувати їх працювати, адже, за попереднім звичаєм, усе, що здобув би полонений своєю працею, пішло б йому на прожиток. Через це полонених вбивали. Але через бажання розкошів та власного збагачення можновладців, а також через прагнення зробити людську працю більш дешевою, продуктивнішою та результативнішою полонених почали залишати живими і використовувати для примусового служіння та робіт. Звичайно, їх, як і іншу воєнну здобич, привласнювали собі вождь племені, командує військ та інші тогочасні вельможі. Бачимо, що гріхопадіння прогресує в історії та виражається не лише в явищі рабства як такого, а також у класовому поділі суспільства, зневазі та нерозумінні гідності кожної людини як особи, тобто Божого образу і подоби. Тому не дивуймося, коли, наприклад, у Єгипті рабів називали «живі

вбиті», у Південному Межиріччі – «ті, що не зводять очей» (невільники не мали права глянути в лице своєму панові). Саме в древній Месопотамії приблизно у XVIII ст. до Хр. вавилонський цар Хаммурапі, відомий в історії як один із перших законодавців, сформував чи не першу в історії збірку законів, у яких рабство офіційно впроваджувалось як невід'ємний елемент у тогочасних суспільних відносинах, включаючи захист і обмежені права невольників.

Хочеться додати ще наступне, пов'язане із виглядом рабів, особливостями їх зовнішності. Древні вавилоняни, наприклад, ставили тавро на раба з іменем господаря чи урядовця. На відміну від них, в Ізраїлі невольників можна було відрізнити від інших через характерне їм кільце у вусі. Якщо раб покидав свого господаря, звісно, з його дозволу, то просто знімав його. У Китаї рабам голили голови й таврували обличчя. Сам імператор мав при дворі до 70 тисяч рабів. В основному, з огляду історичних фактів, потрапляли в рабство через несплату податку, війну, а найбільш ганебним було те, коли батьки продавали рідних дітей у рабство. У давнину були так звані «людські ринки», де людей вибирали на свій смак. Ось таким викривленим від гріха і відсутності покаяння та благодатного спілкування з Богом постає людське мислення та дії відносно ближніх, так само гідних і неповторних людей, таких самих «Божих образів».

З найбільшого «бестселера людства» – Святого Письма – дізнаємося, що Ізраїль, вибраний Богом народ, перебував у єгипетському рабстві, та з любови й надприродної турботи Всевишнього євреї були визволені. Цікаво, що саме слово «раб» у євреїв означало «слуга». Із Писання також дізнаємося, що закон Мойсея допускав рабство лише як загальноприйнятий звичай, проте ставлення до рабів у стародавньому ізраїльському суспільстві було чи не найгуманнішим з-поміж решти цивілізацій (пор.: Вих. 21:20). Справді, той, хто володів рабом, не мав права довільно поводитися з ним і безпідставно утискати його (пор.: Вих. 21:20). Якщо раб був євреєм, то закон Мойсея ще більше обмежував права рабовласника. Заборонялося довічне рабство, за винятком того, коли він сам відмовлявся від своєї свободи. Мало того, священні приписи єврейського народу приписували звільняти рабів кожні 7 років (Вих. 21:2). В правилах для священнослужителів передбачалася загальна амністія невольникам у ювілейний рік як противага недотримання попередніх приписів (Лев. 25:10, 40-41).

Такі «людські», гуманні ознаки рабства, описані ще у Старому Завіті, варто розуміти наступним чином. Боже Одкровення, виражене через Святе Письмо і усне Передання, поступово готувало закорінених у гріхах із викривленим сприйняттям Божого творіння людей до правдивого бачення людини у її зв'язках із Богом, світом та іншими людьми. Фінальний акорд у такій симфонії Божої педагогіки був поставлений Ісусом Христом у Воплоченні та проповіді Євангелія. Варто знати наступне: рабство, як наслідок гріха, людської жорстокости і несправедливости, зникло ще до офіційного припинення рабовласницьких відносин у світі (XIX ст.)! Найпершою державою, в якій було скасовано рабовласницький лад – США. Вслід за нею позбавилось рабства десятки країн. А в Україні в цьому ж столітті скасовано кріпацтво: в Лівобережній Україні 1861 р. його ліквідував російський цар Олександр II, а в Галичині його знищено ще 1848 р. імператором Францом I. Це відбулося із «одягненням» Сина Божого у людську природу, Котрий цим засвідчив невимовну гідність і рівність кожної людини і прославив її у Своїй смерті та воскресінні. Як бачимо, безпорадність і неправильне трактування людьми один одного і гріховні взаємовідносини були перервані самим Богом, прихід до нас Якого маємо розуміти також дещо глибше – як подолання ще й духовного рабства, поневолення

гріхами і пристрастями.

В час життя Ісуса Христа найбільшою колонізаторською імперією була Римська, яка змінила Грецьку. У Римських колоніях рабство було природним елементом соціальної структури. Варто згадати «тваринницькі» видовища – бої рабів-гладіаторів, навіть переслідування і нелюдські тортури, які використовували проти перших християн, яких трактували в такий самий спосіб. В часи імперії римські закони називали рабів «живим майном». Рабовласнику лише давалося завдання простежувати стан здоров'я свого раба. Проте вони не могли брати легальних шлюбів чи укладати різних видів контракти. Фактично раб не мав жодних суспільних прав. В очах закону він не був «особою», навіть людиною. Саме з такою окресленістю рабства зіткнувся апостол Павло, зокрема у м. Коринті. Відповідь його була досить чіткою: «Кожний нехай зостанеться у тому стані, в якому Бог його покликав» (1 Кор. 7:20). Тому раб виконуватиме свій християнський обов'язок, якщо буде служити господареві «як Господеві» (Еф. 6:5-8). Одночасно господареві-християнину варто поводитися з ним по-братерському (пор.: Еф. 6:9). Проте цей заклик сокрушав серце не кожного господаря.

Лише Сам Христос, Друга Божа Особа і Божий Син, був у змозі розірвати гріховні, смертельні ланцюги рабства, бо Він Єдиний, над ким князь світу цього не має влади (Йо. 14:30). Він прийшов, щоб звільнити грішників (Йо. 8:36), щоб розірвати їх рабство. Христос перейшов на становище раба (Фил. 2:7), «ради гріха осудив гріх у тілі» (Рим. 8:3) і був послухним «аж до смерти, смерти ж хресної» (Флп. 2:8). Ісус Христос надав нового сенсу слову «раб». Як і в Нього, в апостола Павла «раб» – це передусім особа, гідна, цінна і неповторна, як Божий образ і подоба, як ікона свого Творця. Хоч він був полонений зовні (займався різноманітною примусовою фізичною працею), але у своєму серці залишався вільний. Таке божественне трактування вкрай суперечило тогочасним римським приписам, як і суперечить нелегальному явищу рабства у сучасному світі у всіх його видах і вимірах.

А. Сов'як. Одна із найпригнічених для людини суспільних норм // СЛОВО №1 (35) (2008) 11-12